

Udviklingen af Københavns materielle Hjælpekilder og Tilvæksten i dens Folkemængde.

Indlednings-Foredrag i »Nationaløkonomisk Forening«

af

V. Falbe-Hansen.

Statistiken fortæller os, at Københavns Folkemængde ingensinde har været i saa stærk Tilvæxt, som i de sidste 15 Aar. Byens Befolkning var den 1ste Februar 1885, naar Forstæderne medregnes, 329,460 Individuer. Den 1ste Februar 1870 var Folkemængden 204,943; i de mellemliggende 15 Aar er den voxet med 124,517 Indv. Det er en aarlig Tilvæxt af 8300. Og Fremgangen bliver stærkere og stærkere saa at Tilvæksten i de sidste 5 Aar har været 11,227 aarlig. Københavns Tilvæxt i et enkelt Aar var altsaa større end hele Folkemængden i de betydeligste af de omliggende Kjøbstæder (Helsingør har f. Ex. kun en Befolkning af 8978 Indv., Roskilde 5893, Kjøge 3122).

Det er ikke engang nødvendigt at have Statistikens bestemte Tal for at vide, at København er i en meget stærk Tilvæxt. Enhver, der færdes noget omkring i Byens Udkanter, ser, hvorledes Byen voxer ud i Landet:

i en eneste Sommer rejses hele Gader, lange Rækker af 5—6 Etages Huse, der hurtig blive befolkede. Københavns og Frederiksbergs Assurancesum for Bygninger var i 1870 242 Mill. Kr. og i 1884 var den 441 Mill. Kr.; Byens Tilvæxt i Udstrækning holder ikke alene Skridt med Befolknings-Tilvæksten, men er endnu større end denne. I 1876 kom der i Gjennemsnit 51,3 □-Al. Etage-Areal paa hvert Individ af Københavns Befolkning, men 1883 kom der 55,7 □-Al. pr. Individ. En saa stærk Udvikling kan ikke andet end vække Forundring. Man finder vel en lignende Fremgang i adskillige andre af Europas større Byer, men det er dog ikke i alle Lande det almindelige, og desuden, hvad der er naturligt for et stort Lands Byer, behøver ikke at være det for et lille Lands Hovedstad, der allerede forud var uforholdsmæssig stor i Forhold til Landets Størrelse og bliver det bestandig mere og mere.

Forundringen over Københavns Fremgang i den nyere Tid bliver endnu større, naar man sammenligner den med Fortiden. I hele den første Halvdel af dette Aarhundrede voxede København meget lidt. I Aaret 1801 var dens Folkemængde 101,000 Indv. (excl. Frederiksberg etc.), i 1850 var dens Folkemængde 129,600 Indv. I et halvt Aarhundrede tiltog Byens Folkemængde ikke mere end den nu voxer i 2 à 3 Aar. Assuranceværdien af de faste Ejendomme i København var ved Aarhundredets Begyndelse (Aar 1813) ca. 100 Mill. Kr., i Aaret 1850 var Assuranceværdien 120 Mill. Kr. Her var Tilvæksten altsaa endnu mindre end i Folkemængden: det var den Gang næsten en Sjældenhed, at nye Huse bleve opførte, Aar efter Aar forblev Byens Udseende og Udstrækning i det Væsentlige uforandret. Tilvæksten i

Byens Assuranceværdi var i et halvt Aarhundrede ikke synderligt større end den nu kan være i et eneste Aar. Ind i 1850erne begyndte Byen at gaa bedre frem, men det gik dog i Sammenligning med nu langsomt for sig; kun i en kort Periode, i Aarene 1855—58, gik det raskere, men snart efter faldt Byen tilbage i det gamle langsomme Tempo, og det vedblev indtil nogle Aar efter 1864, først da begyndte der ret at komme Fart i Byens Udvikling. Intet Under, at de Ældre blandt os, som have set og levet sig ind i Stilstands-Forholdene før 1850, og som mindes, hvorledes den raske Fremgang i Aarene 1855—58 endte med Forskrækkelse, at de ryste paa Hovedet af den stundesløse Fremgang i Nutiden, og at man saa ofte hører Tvivl, om denne virkelig er solid og naturlig, om den kan vedblive eller om den ikke snarere maa slaa over i Tilbagegang. Man hører jevnlig rejst det Spørgsmaal: hvor kommer de Mennesker fra, som skal bebo alle disse nye Huse, og hvad leve de af, hvor er det materielle Grundlag for Kjøbenhavns Tilvæxt?

Hvor Menneskene komme fra er let nok at svare paa. Dels er det Overskud af Fødsler over Dødsfald, dels Indvandrings-Overskudet. I Aaret 1880 var af Kommunen Kjøbenhavns 234,850 Beboere de 107,331 fødte udenfor Kommunen. I de fem følgende Aar voxede Byens Befolkning med 45,000 Indv., deraf skyldtes kun $\frac{2}{5}$ Fødselsoverskudet, men $\frac{3}{5}$ skyldtes Indvandringens Overskud over Udvandringen. Omtrent Halvdelen af Befolkningen er altsaa indfødte Kjøbenhavnere, omtrent Halvdelen ere Indvandrere, mest fra Provindserne, men ca. 20,000 ere Udlændinge, mest Svenske.

Langt vanskeligere og mere omfattende er Spørgsmaalet om, hvad disse Mennesker leve af.

For en stor Del leve Kjøbenhavnerne af hverandre. Den ene arbejder for den anden, de sælge og købe indbyrdes, og en stor Del af Befolkningens Fornødenheder tilvejebringes paa denne Maade. Denne Indtægtskilde voxer selvfølgelig med Befolkningen, thi jo flere Beboere, der er i Byen, desto flere er der ogsaa at arbejde for og faa Fortjeneste af.

Men der bruges jo ogsaa meget, der indføres udefra. Vi faa Korn, Smør, Kjød, Flæsk, Uld, Brænde og mange andre Ting fra Landet; Manufakturvarer, Kolonialvarer, Kul, Jern m. m. fra Udlandet. Alt dette maa betaales med Export fra Kjøbenhavn; med Export af Varer og med Tjenester, som udrettes for andre end Byens egen Befolkning, eller ogsaa med Renter, der drages til Byen af Kapitaler, anbragte udenfor den, eller maaske endelig ved at trække paa Fremtiden, ved at gjøre Gjæld. Spørgsmaalet er altsaa: hvorledes skaffer Kjøbenhavn Midler til at betale dette Forbrug udefra, hvilke ere de Kilder, hvorfra disse Midler komme, og ere de voxede i Forhold til Befolkningens Forøgelse og den større Luxus og Velvære, som nu hersker?

Disse Spørgsmaal kunne ikke besvares paa helt fyldestgjørende Maade, thi de statistiske Oplysninger om Kjøbenhavns Virksomhed, Indtægt og Formue ere meget ufuldkomne. Navnlige er der et Hovedpunkt, der helt mangler, det er en Industristatistik. Vel har man nu fra Kjøbenhavns statistiske Bureau faaet en Række vigtige Oplysninger om Byens industrielle Virksomhed, men for at kunne oplyse noget om dennes

Fremgang, maatte man have tilsvarende Oplysninger om Stillingen i tidligere Tid, og saadanne haves ikke. Men selv om man derfor ikke kan klare det hele Spørgsmaal, saa kan man dog yde nogle Bidrag til dets Belysning. Man kan ved en Betragtning af Samfundsudviklingen her i Landet finde de Aarsager, som have været virkende til at bringe Kjøbenhavn op, og man kan tildels eftervise dette i store Træk ved Statistikens Hjælp.

Kjøbenhavns Indtægtskilder udefra falder i 3 Hovedgrupper: Kjøbenhavn som Hovedstad, Kjøbenhavn som Forretningsplads, og Kjøbenhavn som Indvandningsby og Forlystelsesby.

I sin Egenskab af Hovedstad har Kjøbenhavn vigtige Indtægtskilder. Den er Hoffets og Central-Regjeringens Sæde og den er Landets største Garnisonsby. Der bor som Følge deraf en Mængde Personer her i Byen, der lønnes af Statskassen. Staten drager i Form af Skatter og paa anden Maade Penge til sig, og en ikke ringe Del af dem gives ud her i Byen til Lønninger, til Bestilling af Arbejder, der udføres her, osv. Som Hovedstad er Byen ligeledes Opholdssted for fremmede Diplomater, Konsuler o. l.; det fører Penge til Byen fra Udlandet. Kjøbenhavn er dernæst Universitetsby og dermed tillige den Plads, hvor det meste af den højere Undervisning i forskjellige Retninger er samlet; det drager en Mængde unge Mennesker til, som faa deres Underhold af Penge, der sendes dem fra Provindserne; atter her er en Indtægtskilde, der udefra Landet flyder ind til Kjøbenhavn.

Som Hovedstad, Residents- og Universitetsby har Kjøbenhavn altsaa betydningsfulde Indtægter; men ere

disse Indtægter større end før? Bestemt kan man ikke se det, da Folketællingerne, der skulde afgive det vigtigste Materiale til Bedømmelsen heraf, ikke ere ganske ensartede og heller ikke tilstrækkelig specificerede. Saa vidt man kan se, er Antallet af Stats-Embedsmænd, der opholder sig i Kjøbenhavn, ikke voxet i de sidste 20 Aar og deres Gager ere, som bekjendt, heller ikke synderlig højere end forhen. Antallet af Bestillingsmænd i lavere lønnede Poster er voxet, men paa den anden Side er Garnisonen nu adskilligt mindre end før 1864. Som Universitetsby har Kjøbenhavn noget større Indtægter end før, thi Antallet af Studerende er voxet, men om dette kan synderlig mere end opveje Tilbagegangen som Garnisonsby, er tvivlsomt.

De statistiske Oplysninger, man har om Kjøbenhavn som Hovedstad og Universitetsby m. m., ere saaledes vel noget vage, men det kan man dog se af dem, at om der end muligen har været nogen Forøgelse i de Indtægter, Byen paa denne Maade faar, saa har denne Forøgelse i hvert Fald været ringe, og det er ikke paa den, at Byens Fremvæxt i de sidste 20 Aar har kunnet støtte sig.

Kjøbenhavn som Forretningsby. I hele Frederik den VI.s Regjeringstid som Konge stod Kjøbenhavns Forretningsliv paa et meget lavt Standpunkt. Industrien var kun Haandværk og Handelen kun Detailhandel samt Handel med det nærmeste Opland. Sidst i 40erne begyndte et større Forretningsliv at røre sig; Fragtfarten paa Middelhavet kom bedre op, der knyttedes nye oversøiske Forbindelser, kjøbenhavnske Handelshuse drog en Del af Handelen paa de danske Provindser til sig, Handelen med Syd-Sverige begyndte

og der blev anlagt enkelte større Fabriker her i Byen. Men det var dog alt kun svage Begyndelser. Fra 1848 til 1857 gik det adskilligt raskere frem, men Krisen i 1857 bragte en Standsning. Det var først efter 1864, at Kjøbenhavn begyndte at faa en større Betydning som Forretningsplads. Det ser for en løselig Betragtning lidt underlig ud, at et Lands Hovedstad først faar større Betydning som Forretningsplads efter at Landet har mistet en stor Del af sit Territorium og omtrent $\frac{2}{5}$ af sin Befolkning. Aarsagen hertil var en Række af tilfældig sammenstødende Omstændigheder. Det var de liberale Reformere, der vare gennemførte i Frederik den VII.s Tid, men som nu først begyndte at vise deres fulde Virkning; det var dernæst Udviklingen af de moderne Kommunikationsmidler; det var Landbrugets Fremskridt og den forandrede Retning i Driften, som begyndte omtrent fra 1864; det var Omsætningen med Syd-Sverige, der fra 1864 tog et saa mærkeligt Opsving, og det var endelig Toldgrænsens Flytning i 1864. Det var fornemlig disse Omstændigheder i Forbindelse med en klog og energisk Benyttelse af Forholdene fra de ledende Mænds Side, der bevirkede, at Kjøbenhavns Betydning som Forretningsplads gik saa stærkt frem efter 1864.

De liberale Reformere, jeg i saa Henseende nærmest tænker paa, var først og fremmest Landboreformerne, fra Loven af 8de April 1851 til Loven af 19de Februar 1861; de dannede Afslutningen paa de store Landboreformer fra forrige Aarhundrede og bevirkede, at Bondens Velstand og Forbrugsevne forøgedes. Det var dernæst Frigjørelsen af den indenlandske og udenlandske Omsætning gennem en Række af Lovbestemmelser:

Portkonsumtionens Ophævelse, Pastvangens Ophør, Næringsfrihedens Indførelse, Toldreformerne m. m. Og det var desuden en Mængde Foranstaltninger, som paa forskjellig Maade fremhjælp det moderne Forretningsliv, saaledes Rentens Frigjørelse, Oprettelsen af Kreditforeninger, og andre Pengeinstituter m. m. I lignende Retning som disse Reformer virkede Forbedringen af Kommunikationsmidlerne. Postvæsenets Reform efter de Rowland-Hillske Principer, Dampskibsfartens Udvikling, Telegrafnettets Udbredelse og fremfor alt Jernbanernes Anlæg gjorde Kommunikationen hurtigere, regelmæssigere og billigere og bragte Liv og Røre omkring i Landet.

Det var fornemlig i Tiden fra 1850 til 1864, at de nævnte liberale Reformer blev gennemført, og det var ligeledes i dette Tidsrum, at det ny Kommunikations-System blev grundlagt, men det var først efter 1864, at de fulde Virkninger heraf viste sig; det tog nogen Tid, inden Befolkningen vænnede sig til, indlevede sig i den nye Ordning, og det var da ogsaa først efter 1864, at det nye Kommunikations-System og navnlig Jærnbane-Systemet blev gennemført mere fuldstændigt. Den livligere Omsætning, som herved skabtes, var fornemlig til Fordel for Byerne og Bynæringen, for Handel og Industri, og det var den største Plads, Kjøbenhavn, Centralpunktet for de nye Kommunikations-Linier, der blev heldigst stillet.

Landbruget gik godt frem allerede fra 1847, men omtrent fra 1864 kom der til Fremgangen i Produktionens Størrelse endnu et Moment af stor Betydning, det var en forandret Retning i Produktionen. Fra nu af begyndte Landbruget, der før havde

været mer eller mindre Rovdrift, at blive en erstattende Drift, fra Kornsalgs-Bedrift gik Landbruget over til Kvægavls-Bedrift. Der har været rejst Tvivl om, hvorvidt denne Forandring var heldig for Landbruget, — for mit Vedkommende deler jeg dog ikke denne Tvivl —, men det er i alt Fald sikkert, at denne Forandring i Landbrugets Retning har været til Fordel for Byerne: thi den har forøget Landbrugets Bruttoindtægt og Produktionsomkostninger og dermed Omsætningen med Byerne. Ved Indførelsen af Erstatningsdriften og Kvægavlsbedriften er der kommen ny vigtige Artikler frem paa vort Marked, saaledes Foderstoffer og Handelsgødning, Artikler, der har havt Betydning ikke alene for Byernes Handel, men ogsaa for deres Industri. Mølleindustriens Opkomst efter 1864 er saaledes bleven støttet af den højere Værdi, som Klidene har faaet, og forskellige kemiske Industrier ere opstaaede som en Følge af den større Forbrug af Handelsgødning. Endogsaa Roesukkerindustriens Fremgang staar i Forbindelse med den nye Driftsmaade, thi den er tildels betinget af den højere Kultur, som følger med Kvægavlsbedriften.

En særlig Virkning af de liberale Toldreformer har været Opkomsten af Handelen med Syd-Sverige. Før 1864 havde denne kun ringe Betydning, de strænge Toldbestemmelser var en Hindring. Men den danske Toldlov af 4de Juli 1863, den liberalere Retning, der i Sverige fulgte efter Afslutningen af den svensk-franske Handelstraktat i 1865, og forskellige mindre administrative Foranstaltninger gjorde det mulig at udvide Omsætningen. Denne lettedes yderligere ved Dampskibsfartens Forbedring og i Løbet af den sidste Halvdel af 60erne og den første Halvdel af 70erne erobrede

Kjøbenhavn dermed et nyt stort og rigt Opland i Skaane og tilstødende Dele af Syd-Sverige.

Endelig var der endnu en Omstændighed, der be-
gunstigede Kjøbenhavns Opsving efter 1864; det var
selve Landets Formindskelse. Ved Hertugdømmernes
Tab blev Toldlinien flyttet til Kongeaaen. Fabriks-
industrien i Slesvig og Holsten, der før havde forsynet
Kongeriget med flere vigtige Vareartikler, blev nu
stillet lige med det øvrige Udland og maatte betale
Told ved Indførselen. Det var en Lettelse for Indu-
strien i Kongeriget, flere af de bestaaende Industri-
grene. f. Ex. Sukkerraffinaderierne og Tobaksindustrien,
udvidedes, helt nye kom frem eller fik først nu større
Betydning, og der var endog adskillige Exempler paa,
at Fabriker ligefrem overflyttedes fra Hertugdømmerne
til Kongeriget. Det var fornemmelig Kjøbenhavn, der
jo frembød de gunstigste Betingelser for den ny Indu-
stri, som fik Fordelen heraf.

Det var alle disse Omstændigheders sammentræf-
fende Virken, der frembragte det Særsyn, at vor Hoved-
stads Forretningsliv først ret begyndte at røre sig
kraftig efter 1864, efter at Statens Omraade var bleven
formindsket.

Naar man vil forsøge med Talstørrelser at ud-
maale Størrelsen af det Opsving, som har fundet Sted
i Byens Forretningsliv efter 1864, møder man strax
to Vanskeligheder. Hele den industrielle Side af Byens
Virksomhed kan man slet ikke belyse statistisk. Det
er kun Omsætningen, hvis Størrelse kjendes. Og for
dens Vedkommende er der den Vanskelighed, at Stoffet
er saa overvældende stort og mangfoldigt, at det er
umuligt i en kortere Fremstilling som denne at gaa

ind paa Enkelthederne. Man maa derfor nøjes med at anføre nogle Hovedtræk som i al Almindelighed illustrerer Tilvæksten i Byens Omsætningsmængde.

Kjøbenhavns Indførsel fra Udlandet og dens Udførsel af Landets Frembringelser har havt følgende Omfang (angivet i Millioner Centner):

	Aar 1865—66	1870—71	1875	1880	1883
Indførsel:	7,8	10,3	14,0	17,6	24,4
Udførsel:	1,2	1,6	2,2	2,9	2,5

Kjøbenhavns Indførsel er altsaa i de sidste 20 Aar (Beretningen for 1884 er desværre endnu ikke publiceret) voxet til over det 3dobbelte og Udførslen af Landets Produkter over Kjøbenhavn er bleven godt og vel fordoblet.

Se vi derefter hen til Kjøbenhavns Omsætning med Indlandet, vil følgende Talstørrelser belyse dennes Tilvæxt.

Den Godsmængde, som ad Søvejen er bleven omsat mellem Kjøbenhavn og det øvrige Indland har været:

I Aaret 1865—66	210,000	Tons
— 1870—71	238,000	—
— 1875	266,000	—
— 1880	299,000	—
— 1884	339,000	—

det er en Fremgang af over 50%.

Endnu stærkere har Fremgangen været i Godstrafiken landværts, med Jernbanerne. Den udgjorde:

i Aaret 1865	1,946,000	Centner
— 1870	3,170,000	—
— 1875	5,754,000	—
— 1880	6,858,000	—
— 1883	8,273,000	—

Jernbanetrafiken er altsaa i det omhandlede Tidsrum naaet til over det 4dobbelte.

Kortfattede og summariske som disse Talstørrelser ere, forekommer det mig dog, at de paa afgjørende Maade vise, at Kjøbenhavns Omsætning for og med det øvrige Indland har været i vedvarende og stærk Stigen i de sidste 20 Aar. Aarsagerne til denne forøgede Trafik er dels, at Landets samlede Omsætning er voxet, dels at Kjøbenhavn har faaet en større Andel i denne voxende Omsætning.

Landets Omsætning er voxet. Velstanden er bleven større i alle Samfundsklasser, og med de større Indtægter er fulgt et større Forbrug. Jeg har ved en tidligere Lejlighed her i Foreningen angivet Resultatet af mine Beregninger om Nationalformuens Tilvæxt, og i en nær Fremtid vil der fra min Haand foreligge en udførligere Undersøgelse herom; jeg skal derfor ved denne Lejlighed ikke dvæle nærmere ved dette Punkt men derimod henlede Opmærksomheden paa et andet Forhold, nemlig den større Bevægelighed i Formuen. Den samme Formue, den samme Bedrift, medfører nu en større Omsætning end forhen, uanset om selve Bedriftens Netto-Udbytte ogsaa er bleven større. Det ligger i Arbejdets Deling mellem Erhvervene, i Bedrifternes større Specialisering. Haandværkeren f. Ex. I tidligere Tid var hans Arbejde mere omfattende, han bearbejdede Tingen mere fra første Færd af, som Raastof, indtil den var fuldt færdig. Nu er Arbejdet mere delt; en Industridrivende frembringer det halvfærdige Fabrikat, en anden gør det færdigt. Paa den Maade voxer Omsætningen mere end Netto-Udbyttet. Vi finde det samme i vort vigtigste Erhverv, Landbruget, der jo

er Hovedbasis for al Kjøbstadvirksomheden her i Landet. Den gamle Bonde frembragte selv næsten alt, hvad han brugte. Gaarden gav Føde, Boligen byggede han for største Delen selv, og Klæder og Redskaber skaffede hans Husflid ham. Jeg har liggende for mig et Regnskab fra en Fæstebonde her i Sjælland fra Slutningen af forrige Aarhundrede. Det hele Beløb, Bonden den Gang købte Varer for i Kjøbstaden var lidt over 30 Kr. om Aaret i Nutidens Penge, og den hele Omsætning udadtil, som Gaarden havde med Kjøb og Salg, var 380 Kr. Hvilken Forandring er der ikke sket heri?

Husfliden er ophørt; hjemmegjort Lærred og Vadmel er bleven afløst af Fabriks- og Haandværks-Produkter; Bonden køber sine Redskaber i Stedet for selv at forfærdige dem; af indførte Fødemidler bruges langt mere end før og til Gjengæld kan man sælge mere af Gaardens Frembringelser. Forhen var det Bondens Princip at gjøre sine Udgifter saa smaa som mulig, nu forøger han Produktionsomkostningerne og Udgifterne for derved at forøge Indtægterne. Den tidligere »Naturaløkonomi« er bleven afløst af »Pengeøkonomi« eller endog af »Kreditøkonomi«. Saavel Bedriften som hele Levesættet er bleven moderniseret. Ikke alene for Handelen, men ogsaa for Industrien har denne Forandring været af stor Betydning, thi Industrien er voxet derved, at Forbruge: er blevet større og derved, at den er traadt i Stedet for »Husflid« og andet »Hjemme-Arbejde«. Jeg omtalte foran, at den samlede Omsætning, som en Fæstebondegaard foraarsagede ved Kjøb og Salg, var i Slutningen af forrige Aarhundrede 380 Kr. om Aaret. En tilsvarende Fæstebondegaard foranledigede i Tiden lidt efter 1840 en aarlig Omsætning af ca. 1500 Kr.,

og i Nutiden give den en aarlig Omsætning af 6,700. Paa samme Maade som det er gaaet med Fæstebønderne er det gaaet med de øvrige Landmænd og med de fleste andre Samfundsklasser. Velstanden er stegen og Omsætningen er stegen endnu mere end Velstanden.

Det er fornemlig i de sidste 20 Aar, at denne Udvikling er gaaet for sig, og det er de foran omtalte Reformers navnlig Kommunikationsvæsenets Forbedring, der har været Hovedgrunden dertil.

Kjøbenhavns forøgede Omsætning skyldes imidlertid ikke alene at Landets samlede Omsætning er voxet, men tillige at Kjøbenhavn har faaet en større Andel heri end forhen. Jeg skal i saa Henseende ikke gaa længere tilbage end til 1864, det er jo de sidste 20 Aar Talen nærmest er om. I Midten af 60erne udgjorde Kjøbenhavns Indførsel 45⁰/₀ af hele Landets Indførsel, i de næste 5 Aar voxer Kjøbenhavns Andel jævnt og regelmæssigt til lidt over 50⁰/₀ og paa dette Punkt har Kjøbenhavn siden holdt sig. I Danmarks Udførsel af indenlandske Frembringelser havde Kjøbenhavn i Midten af 60erne en Andel af 13⁰/₀, den voxer gradvis saa at den i 1870 udgjorde 20⁰/₀ og i 1870—83 har den udgjort 30 à 34⁰/₀. Det er atter her den bedre Kommunikation, som har været virksom. Dampskibe, Jernbaner og Telegrafer har forkortet Afstandene, har ligesom draget alt nærmere til Hovedstaden, og har derved bidraget til at trække Landets Omsætning over Kjøbenhavn, den store Plads, hvor de fleste og bedste Kommunikationslinier koncentrerer og hvor alle Omsætningens og Produktionens Hjælpemidler ere fyldigst tilstede.

Lad os derefter se paa Kjøbenhavns Omsætning

udadtil. En Del af denne, nemlig Udførselen af Landets Frembringelser samt Indførselen er alt omtalt, tilbage staar Mellemandelen og Fragtfarten, men disse kunne ikke helt holdes ude af den øvrige Omsætning med Udlandet, og denne maa derfor omhandles under Et.

Kjøbenhavns udenlandske Skibsfart havde følgende Omfang i

	Antal expederede Skibe		Omsat Godsmængde		
Aar	1865—66	12,400 Skibe.	460,000 Tons	Læster.	
-	1870—71	13,800 ---	488,000	—	--
-	1875	17,300 ---	727,000	---	---
-	1880	21,500 ---	935,000	---	---
-	1884	24,400 ---	1,239,000	---	---

Den Godsmængde, der omsættes mellem Kjøbenhavn og Udlandet ad Søvejen, er i de 20 Aar 1865 til 1884 paa lidt nær bleven tre Gange saa stor, voxet fra 460,000 Tons til 1,240,000 Tons. Desuden har danske Skibe mere og mere fortrængt fremmede Skibe fra Farten paa Kjøbenhavn. I 1865 blev 76 % af den søverts omsatte Godsmængde besørget af fremmede Skibe; i 1869—70 besørgede de fremmede Skibe 71 % af Omsætningen, i 1875 besørgede de fremmede Skibe 66 % af Omsætningen, i Aaret 1880 57 % og i Aaret 1884 kun 51 %. De danske Skibes Andel i den udenlandske Skibsfart paa Kjøbenhavn er altsaa i dette Tidsrum voxet fra 24 % til 49 %. I 1865—66 omsatte de danske Skibe 115,000 Tons Gods i Fart mellem Kbhn. og Udlandet, men i 1884 omsatte de over 600,000 Tons Gods i denne Fart.

Om de kjøbenhavnske Skibes Fragtfart mellem fremmede Havne have vi kun meget ufuldkomne Oplysninger. Man ved fra Consular-Beretningerne, hvor-

mange danske Skibe der ankomme til fremmede Havne, men man ved ikke, hvormange af disse der høre hjemme i Kjøbenhavn, og man ved heller ikke, hverken hvor stor en Godsmængde, der er bleven omsat med de danske fragtfarende Skibe, eller hvor stort et Fragtbeløb de have opsejlet. Man kan derfor heller ikke udenvidere fra Tilvæksten i de til fremmede Havne ankomne danske fragtsejlende Skibe slutte til en tilsvarende Fremgang i vor Fragtfart. Uagtet Tallene saaledes ikke ere meget oplysende og maa anvendes med stor Forsigtighed, kan det dog maaske have sin Interesse her at anføre følgende:

Antallet og Størrelsen af danske Skibe, der ankom til og udgik fra fremmede Havne, fra og til andre fremmede Havne var:

i Aaret 1865	13,864	Skibe	med en samlet	Indt. af	1,407,000	T.
— 1870	10,857	do.	do.	do.	1,542,000	—
— 1875	10,297	do.	do.	do.	2,139,000	—
— 1880	12,508	do.	do.	do.	2,611,000	—
— 1884	12,126	do.	do.	do.	3,777,000	—

Et bedre Udtryk for Kjøbenhavns voxende Skibsfart faar man ved at se hen paa Størrelsen af den i Byen hjemmehørende Handelsflaade.

Denne udgjorde:

Aar	Dampskibs	Sejlskibs	Ialt.
	Tons	Tons	Tons
Aar 1865	4,000	40,000	44,000
— 1870	7,500	42,000	49,800
— 1875	31,600	40,000	72,200
— 1880	43,700	35,000	78,800
— 1884	76,000	25,000	101,000

Kjøbenhavns Handelsflaade er i disse 20 Aar bleven $2\frac{1}{2}$ Gang saa stor som før, og hvad der er af stor Betydning, det er Dampskibene, hvis Transportevne jo

er meget større end Sejlskibenes, som Tilvæksten skyldes. Sejlskibsflaaden er aftaget, men Dampskibsflaaden er voxet fra 4000 Tons til 76,000 Tons. Den saaledes forøgede Handelsflaade har fornemlig fundet Beskjæftigelse derved, at baade den indenlandske og den udenlandske Skibsfart er voxet, og derved at indenlandske Skibe mere og mere har fortrængt fremmede Skibe i Farten paa Kjøbenhavn.

At gaa ind paa Enkelthederne i Kjøbenhavns udenlandske Handel og Skibsfart vilde føre videre, end Formaålet er med dette Foredrag, jeg skal kun anføre nogle faa Data om Handelen med Sverige og med Nordamerika.

Kjøbenhavns Handel med Syd-Sverige begyndte allerede sidst i 40erne, men det var først efter Toldreformen i Midten af 60erne at den fik stor Betydning og at Syd-Sverige ligefrem blev Kjøbenhavns Opland. Nogle faa Talstørrelser ville vise i hvilken Grad Kjøbenhavns Omsætning med Sverige er voxet frem efter 1864.

I Aaret 1862 omsattes mellem Kbhvn. og Sverige	32,000	T. G.
— 1865	do.	do.
— 1870	do.	do.
— 1875	do.	do.
— 1880	do.	do.
— 1884	do.	do.

Handelen med Sverige er saameget vigtigere for Kjøbenhavn, som den for en ikke ringe Del bestaar i Afsætning af Byens Fabriks- og Haandværksindustri samt i Detail-Omsætning.

Næsteften Omsætningen med Sverige er det Handelen og Skibsfarten fra de forenede Stater i Nordamerika, som i de senere Aar har bidraget mest til

Kjøbenhavns kommercielle Opsving. Jeg anfører til Oplysning herom de forenede Staters Omsætning med hele Kongeriget; men da denne Handel for den langt overvejende Del er samlet i Kjøbenhavn, vil det være tilstrækkelig oplysende.

Fra og til de forenede Stater i Nordamerika blev der:

	indført Varer for	udført Varer for
Aar 1874	4,5 Mill. Kr.	0,4 Mill. Kr.
— 1875	2,1 do.	0,1 do.
— 1876	3,9 do.	” do.
— 1881	18,9 do.	1,6 do.
— 1882	11,9 do.	3,6 do.
— 1883	17,1 do.	3,8 do.

Man kan altsaa paavise Momenter i Danmarks økonomiske Udvikling, som forklare, hvorfor Forretningstilvæksten i Kjøbenhavn er gaaet saa stærkt frem efter 1864, at det i væsentlig Grad har kunnet bidrage til, at bære den voxende Befolkning. Fremgangens Størrelse kan man vel ikke udtrykke fyldestgørende ved statistiske Data, da Oplysninger om Industriens Udvikling helt mangle. Derimod kan man paavise, at den samlede Omsætning er voxet og voxet langt stærkere end Tilvæksten i Byens Folkemængde.

Endnu staar tilbage at omtale den Indtægt, Kjøbenhavn har udefra i Egenskab af Forlystelsesby og Indvandningsby.

Kjøbenhavn drager en stor Mængde Rejsende til sig, der snart i Forretningsanliggender, snart for at adspredde sig, opholde sig her i kortere Tid. Theatrene, Tivoli, Samlingerne o. l. ere kraftige Tiltræknings-

punkter, og Kommunikationsmidlernes Udvikling har gjort Rejsen lettere og billigere. Intet Under da, at de Rejsendes Antal voxer. Antallet af Rejsende der ankom til Byens Hoteller og Gjæstgivergaarde, var:

i Aaret 1864	34,740
— 1870	52,400
— 1875	72,100
— 1880	81,500
— 1883	86,800*)

Det er, som det vil ses, et ret anseligt Antal Rejsende, der i Aarets Løb ankommer til de kjøbenhavnske Hoteller; men det samlede Antal Rejsende, der ankommer her til Byen, er dog mange Gange større, thi i det nævnte Antal er jo ikke medtaget de Personer, der under deres Ophold her bo hos Slægt og Venner og ejheller det meget store Antal Rejsende, der rejse bort samme Dag, som de ankomme her til Byen. Hvor store Summer de Rejsende føre udefra til Kjøbenhavn i Aarets Løb, kan ikke beregnes, men at det løber op i Millioner af Kroner er utvivlsomt.

Foruden de egentlige Rejsende, der kun opholde sig i Kjøbenhavn en kortere Tid, er der en anden Klasse af Tilrejsende, der ogsaa er af stor Betydning for Byen, det er Indvandrere, der komme for at bosætte sig her. Det nøjagtige Tal paa Indvandrerne til Kjøbenhavn kjendes ikke, da Forholdet til Nabokommunerne volder nogen Forstyrrelse, men at det er meget stort kan ses deraf, at efter Folketællingen for 1880

*) Efter at dette Foredrag var holdt, er Politiets Beretning for Aaret 1884 udkommen, og efter denne var Antallet af Rejsende i dette Aar lidt mindre end i 1883 og beløb sig til 86,365 Personer.

var af Københavns Kommunes 234,700 Beboere kun 127,500 indfødte Københavnere, Resten var født i Købstæderne (34,700) eller i Landdistrikterne (53,100) eller i Udlandet (18,700). Omvendt levede der kun 37,800 indfødte Københavnere udenfor Byen, Resten var født i Købstæderne eller i Landdistrikterne.

Indvandrerne til København ere for største Delen yngre Folk, der komme for at søge sig en Virksomhed i den store opblomstrende By; men mange af dem ere ogsaa ældre Folk, der have trukket sig tilbage fra Forretningerne ude i Landet, og nu ville leve her i Byen af deres Formue, Pension ell. L. Hvor store Midler der ad disse Veje føres til København, dels som Kapital, dels som Renter, vides ikke, men det er sikkert meget store Summer. Der er et Forhold ude i Landet, som forekommer mig ret betegnende i saa Henseende; det er den tiltagende Prioritetsbyrde paa Landejendommene. Den voxer i de senere Aar med 40 à 50 Mill. Kr. om Aaret. Denne Gjældbyrde paa Landejendommene er kun for en mindre Del opstaaet derved, at Landmændenes Forbrug har været større end deres Indtægter, det er mest Rester af Købesummer og Arv. Naar en Ejendom falder i Arv til flere Arvinger, vil det ofte være Tilfældet, at en af dem beholder Gaarden og udbetaler de andres Andele ved at optage Prioritetslaan; de andre Arvinger drage da jevnlig ind til Byerne og tage deres Kapital med sig. Statistiken viser os jo, at Folkemængden paa Landet kun voxer lidt, der er mindre Plads til Befolkningstilvæksten og denne flytter da ind til Byerne, især til København. Ligeledes er det ofte Tilfældet, at Folk sælge deres Ejendomme, lade en Del af Salgssummen indestaa som Prioritet og flytte til

Hovedstaden og nyde der Renten. Paa denne og lignende Maade bliver en Del af Landbrugets Udbytte gennem Prioritetsrenter overflyttet til Bybeboerne, og jo mere Ejendommene ere stegne i Værdi, jo stærkere Indflytningen fra Land til By er, desto større blive disse Summer.

Det er altsaa som Forretnings-By og som Forlystelses- og Indflytnings-By, at Kjøbenhavn er gaaet frem, og det er den Indtægt, som ad disse Veje tilflyder Byen udefra, der har gjort det muligt for den voxende Befolkning at finde Beskjættigelse og Underhold. Om disse Indtægtskilder ere gaaede frem i samme Forhold som Befolkningens Tilvæxt, kan ikke afgjøres med Sikkerhed, dertil ere de statistiske Data for ufuldstændige og vage, men alt tyder paa, at der har været stærk Fremgang. Det er derhos af Interesse at lægge Mærke til, at det ikke, saaledes som Tilfældet var med Byens Opsving i Slutningen af forrige og Begyndelsen af dette Aarhundrede, er forbigaaende Konjunkturer og kunstige Privilegier, der have baaret Kjøbenhavn fremad i de sidste 20 Aar, men at denne Fremgang har været en Følge af en naturlig og fri Udvikling af Samfundsforholdene, som endnu er tilstede, og som der Intet er til Hinder for at tænke sig fortsat ogsaa i Fremtiden.

Det er vel sandsynligt, at Kjøbenhavns Fremgang ikke vil vedblive uafbrudt; efter en stærk Opgang kommer der jo ofte en Reaktion; men det er da en Beroligelse, naar man kommer til det Resultat, at Grundlaget for Byens Udvikling er sundt og naturligt. En Betingelse for, at Kjøbenhavn fremdeles skal kunne hævde sin Plads, er det dog, at man ikke lægger Hænderne i Skjødets, i

rolig Selvtilfredshed med hvad Fortiden har gennemført; der kræves nødvendig en vedvarende Fortsættelse af Reformvirksomheden, og Bestræbelserne maa da navnlig rettes paa, at udvikle Kommunikationsmidlerne, at lette Omsætningen for de Byrder, der endnu hvile paa den, og særlig at fremhjælpe Omsætningen med Sverige, om muligt ved en speciel Handels-Overenskomst.
